

tes les obres d'argent se deven *se<n>yar*, tota hora que sien prohades per leyals», Perpinyà 1296 (RLR v, 94), c) tr. o refl. 'fer el senyal de la creu': «tornà lo pastor e menjaren ensem; e com hagren menjat, lo monge *senyà* e beneí la taula, e dix ---», *Blanq* (NCl II, 64.22); «totes les xormes de les galees cridaren: —*Senyats* e beneits-nos, e manats que anem, que tots són nostres! — E lo Sr. Rey levà los ulls al cel, e dix: —Pare Senyor --- plàcia-us que ls defenats ---. E *senyà* ls e beneí ls --- e tantost con lo Sr. Rey fo en terra, les galees van batre de rems ---», Muntaner (fets de 1282, Casac. II, 9.1) «Mostrà-li com se devia *senyar*, e --- mostrà-li de fer oració ---», StVicentF (*Serm* II, 170).

Usual fins avui en tot el domini cat., almenys en l'acc. religiosa (fins al cap dels Pirineus: *senyá-se*, pres. *se séye*, Vall Ferrera, 1932), i a Mallorca i Illes es conserva també en els altres sentits (*AlcM*, §§ 1b, c, 2, 3), particularment com a tr. 'empremtar una marca', p. ex. amb les extremitats: «*spl no i scēnos tēs potá-das!*» Bunyola (1963) (també arag, *DECH* v, 209b42).

Mentre que el mot no és cast en l'acc. religiosa, ho és l'oc *senhar*, el qual té també el matís de 'beneir': *aiga senhada*, *pan senhat*, ja medievals i avui encara gascons (aran. *aḡwa senháda* etc.); d'aquí *aḡwaseyadé* 'aiguabeneitera' o simplement *senhadè* en el Gers i H-Pyr., on també s'aplica això a la creu de terme (a 1784; Gers --- 1666, Polge, *Mél Phil Gers*. 1960, 12), i certament més a l'E, en domini llgd, car la toponímia ens mostra aquest terme fins al Conflent: en el terme d'Évol (1959), muntanya amunt al NE. del poble, al peu del Coll dels Anglets (miquelets) i més enllà del Roc de l'Al(1)ga, hi ha la *Font del Senyade(r)*, que brolla de la penya (dita així potser per un oratori o per una conca de pedra comparada amb la beneitera). *Senyador* 'cina de colteller o espaser' [1405, 1410, *Dag*] *Bessenyar*

Contrasenya [1575]: «donar *contrasenya*: offerre tesseram», OPou (*TbPu*, 175).

Dissenyar [1851, Escrig; *DOrt*, no Lab.], manllevat de l'it. *disegnare* (< ll. *DESIGNARE*) 'dibuixar', del qual manllevà també *diseñar* el castellà [1535] i potser per conducte d'aquest (o directament els pintors val. del S. XVI?); *disseny* [Escrig; *DOrt.*]; *dissenyador* i *dissenyament* [Escrig].

Ensenyar [S. XIII]: de *INSIGNĀRE* 'marcar', 'designar' (CGL II, 284.17; IV, 414.4), que en vulgar va substituir el ll. *INSIGNIRE* i s'ha perpetuat en totes les llengües romàniques: amb el sign. de 'mostrar' en oc., cast., port. i la nostra, en roms. *insemnà* 'indicar', en fr. i it. avui només 'mostrar' en el sentit d'adoctrinar' (ll. *docere*), si bé antigament conegueren també l'altre;

a) 'mostrar': «qui us *ensenave* ca<r>era, e us tornave de mal a bé --- creuríets-o ---?» Alt Cardener, a 1250 (en el procés de Gósol, per heretgia, PPujol, *DocVgUrg*, 15.27). Molt freqüent en Eiximenis: en aquest sentit: *Terç* (NCl VI, 35, 105, 106); cita del *Regiment a insensat* (*SENTIR*); i figurava ja en un dels seus poemes juvenils prosificats en el *L d l Dones*: «davant lo mirall en casa / --- / guardant com

los estarà, / enaxí lur cors girar / e l labi d'amont levar, / e com pus les dents se poden / polidament *ensenyar*, / e qual dent és la pus bella / e qui s pot mulls *ensenyar*, / e qual és la dent aquella / qui farà mils a pintar» (III, vv. 59, 61, = cap 24, *EntreDL* I, 181); també en aquest sentit en la *Questa* de Reixac (112.22, on també en francès antic hi ha *enseigner*).

«Oh cèlica puresa! Llavors li aparegueres / com Angel *ensenyant-li* de Bètica 'l camí: / —vina-hi, si vols guardar-me ton lliu —li digueres, / —y al punt, per assolir-te, de tot se despedí»; «mes lo 'n distrau del savi la veu forta, / qu 'a Espanya la seva ànima se'n porta; / dexa'ls volar, oh pàtria!, per ton cel: / *ensenyà* 'ls bé tes ribes y enconrades, / on de qui 't féu se veuen les ditades, / com les de l'àurea abella en pa de mel», *Atl.* v 26b, x 3d.

De 'mostrar' ve l'acc. b) 'adoctrinar', en què substitueix el ll. *docere*: «lo cardenal demanà als maestres dels dos infants si lo rey fahia *ensenyar* a sos fills sciència de letres, e los savis li respongueren que no, mas que ls fahia mostrar a cavalcar e a portar armes. —Foyll és lo rey —dix lo cardenal— qui mostra enans a auciure hòmens que a' conèixer si hom deua auciure hòmens»; «la gran doctrina que Blanquerna havia *ensenyada* --- altres monestirs hi trametien monges per apendre la --- que Bl. *ensenyava* ---», *Blanq* (II, 204, 19, 17.14); «encara m'*ensenyaves* en quina manera jo devia ordenar la mia vida, en guisa que fos semblant a la ordinació del cel?», *Boeci* (Ag, 35), «mestre de *ensenyar* llengues y virtut: magister linguarum, virtutis et animi», OPou (*TbPu.*, 179).

Enseny [Belv.], eiv. 'molt de compte, destresa': «molt *enseny* i sols a tret de vista perque ella no l'afinàs», JnCastelló (*Rond*, 92, cf. ací II, 685a46) *Ensenya* ant. 'senyal, rastre guidor': «no n viu gens, ne las *anse<n>yas*», Reixac (*Q*, 46.26); «per lo camí --- / quasi guiat per les falses *ensenyas*, / só avengut a perillosa riba / ---», Ausiàs xcviii, 1c; «En negun fet d'armes anà que altra *ensenyà* aportàs sinó aquella que la donzella li trametia», *Decam* x, § 7, 583 5f. (trad. *soprasedna*).

Amb el significat de 'insígnia, lema, bandera' ja en el segle XVII en la nostra gran cançó nacional: «aquesta és la nostra *ensenyà*», el Sant Crist cobert amb un vel negre (1640-50), «com seguem espigues d'or, / quan convé seguem cadenes» (Guimerà, 1900, 1920 ---) (no Belv.; 1911 Vogel; *DOrt.*, *DFa*). *Ensenyable* «docils», Busa-N. *Ensenyador* 'mestre docent' (1673, Pseudo-Boades, 402).

Ensenyament 'doctrina', 'bona criança'; ja en Llull: «no volc que mal *ensenyament* ni vilania vencés ni sobràs son corage» (*Libre d'Evast e Blanquerna*, NCl I, 258.8); «no ha fam *ensenyament*, / ne gran fret continent» ['l'home que ha après (doctrina o art de viure) no passarà mai fam, ni fred el qui sap contenir-se i restar a aixopluc'], en la «Complació de proverbis aràbics» de Balari (S. XIV); «--- Túbal a Espanya / --- / donà lleys a sa prole y *ensenyaments* pasqué-li, / salvats al sí de l'Arca, del naufragi major; / lo nom d'un Déu Altíssim en l'ànima escrigué-li / naixentes en-